

Отримано: 10 квітня 2019 року

Прорецензовано: 22 травня 2019 року

Прийнято до друку: 23 травня 2019 року

e-mail: Oksanazarina5@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-168-171

Зарівна О. Т., Марків О. Т. Медіаграмотність і культура здоров'я як необхідність освітнього простору (на прикладі студій іноземної мови і журналістики). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 168–171.

УДК 37.017:316.77

Зарівна Оксана Тимофіївна,
кандидат педагогічних наук, доцент, НТУ «КПІ» імені Ігоря Сікорського
Марків Олександра Тимофіївна,
кандидат педагогічних наук, доцент, НПУ імені М.П. Драгоманова

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ І КУЛЬТУРА ЗДОРОВ'Я ЯК НЕОБХІДНІСТЬ ОСВІТЬОГО ПРОСТОРУ (НА ПРИКЛАДІ СТУДІЙ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ І ЖУРНАЛІСТИКИ)

У статті порушено проблему впливу інформації на здоров'я молоді. Охарактеризовано і розкрито зміст понять «медіаграмотність» і «культура здоров'я» та обґрунтовано їхній взаємозв'язок. Визначено важливість медіаосвіти як засобу формування культури роботи з інформацією, а також психологічної стійкості, яка, своєю чергою, виражає здоров'я людей. Показано, як в університетському середовищі при навчанні іноземної мови та журналістики сформувати ці компетентності – культури роботи з інформацією, медіаетики та гурманного ставлення до інформації як ключових на шляху до професійного зростання. Перелічено навички, якими володіє медіаграмотна і здорова у соціально-психологічному плані людина.

Ключові слова: медіаграмотність, медіаосвіта, здоров'я, інформація, студентство, англійська мова, журналіст.

Oksana Zarivna,
Candidate of pedagogical Sciences., Associate professor,
National technical university of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv polytechnic institute"

Oleksandra Markiv,
Candidate of pedagogical Sciences., Associate professor, National Pedagogical Dragomanov University

MEDIA LITERACY AND HEALTH CULTURE AS A NECESSITY OF EDUCATIONAL SPACE (ON THE EXAMPLE OF FOREIGN LANGUAGE STUDIOS AND JOURNALISM)

The Internet stimulates revolutionary changes for obtaining knowledge in secondary and higher schools, serves as a means of mass knowledge and informal public education through media communications. Nowadays there is a lot of information and it is available for everybody. Unfortunately, we do not have a sufficient level of media literacy those skills and abilities that allow you to analyze, critically evaluate, filter what you have already read. Because of this, information can have a detrimental effect on our health, especially for students who often look for the special information on the Web for practical tasks or research, and at the same time finds information that is shocking, frightening, or has hidden manipulative content. But today without the Internet we cannot imagine our life. How to combine the benefits and prevent harm? Actually, this determines the relevance of our research.

The article raises problem of the information influence on the young people health. The meaning of the concepts of «media literacy» and «culture of health» is characterized and their interconnection is examined. The importance of media education as an ability of forming a culture of work with information is determined. Learning foreign language and journalism in the university to form competencies such as the culture of working with information, mediaetics and attitude towards information as key to the professional growth is shown.

Key words: media literacy, media education, health, information, student, English language, journalist.

Інформаційне суспільство з його орієнтацією на знання моделює низку трансформаційних процесів в освіті, медіа-індустрії, інформаційно-комунікаційній сфері загалом. Тривалий час спостерігаємо, як Інтернет стимулює революційні зміни в отриманні знань у середній і вищій школах, неформальне набуття громадськості знань через засоби масової комунікації, або ж взагалі, дає можливість кожному комп'ютерному користувачеві самому творити нову інформацію, а відтак, продукувати знання. Така доступність і шалена швидкість інформаційних потоків змушує інформаційних геніїв розробляти й застосовувати все нові технології та інженерні ноу-хау, аби сегментувати бази даних задля полегшення засвоєння інформації. Але ж парадокс: покращені й зручні носії та навігації, відточені формати електронних сторінок, різноманітні форми мережових комунікацій, фреймова структурованість сайтів і можливість їхнього наповнення і, навіть, редагування стають додатковим засобом впливу на наше сприйняття – нашою свідомістю навчилися маніпулювати, і, на жаль, у нас немає достатнього рівня медіаграмотності – навичок та умінь, які дозволяють аналізувати, критично оцінювати, фільтрувати побачене чи прочитане. Нам бракує цих знань! І про це голосно говорять психологи, які вважають, що від інформації можна захворіти, ще більше звертають увагу на це футурологи, спостерігаючи, як інформаційні технології атакують розум і свідомість людства.

Проблема справді є. Адже використання мультимедійного Інтернету як засобу масових знань в освітньому процесі рекомендоване і виправдане науковцями як таке, що забезпечує мобільність і діалог культур, а отже вітається педагогами нашої сфери діяльності (наприклад, при вивченні англійської мови: Н. Ю. Іванова, О. Л. Весельська – використання сучасних інформаційних технологій в освітньому процесі, А. С. Птушка, О. Т. Зарівна, – Інтернет при вивченні іноземних мов, Дроздова Н. В. – мережеві технології в аудиторній та позааудиторній роботі; при навчанні журналістів: В. О. Гандзюк, А. Л. Папікян, Ю. М. Снурнікова – Інтернет у професійній підготовці журналіста, І. Ю. Шахіна, Р. С. Гуревич – інформаційно-комунікаційні технології у професійній освіті та багато інших).

Але ж, усі ми знаємо, що мережевий контент політематичний, і поряд з потрібною, завдячуючи згаданим фреймам (упорядкування в межах однієї вебсторінки вікон з різними даними), нам видна інформація, яка може згубно вплинути на здоров'я користувачів. Як поєднати користь і попередити шкоду? Власне, цим і визначається **актуальність** дослідження: можливість використання університетського середовища як мотиваційної платформи до збереження здоров'я (особливо,

психологічного) молодого покоління, формування додаткових компетентностей – культури роботи з інформацією, медіаетики та гурманного ставлення до інформації як ключових на шляху до професійного зростання.

Метою статті є обґрунтувати поняття «медіаграмотність» і «культура здоров'я» та їх важливість для студентів, а також показати шляхи навчання й виховання нового професіонала інформаційного співтовариства, який володіє, окрім фахових, такими вміннями та навичками: диференціація інформації; виділення значущої інформації; вироблення критеріїв оцінки інформації; створення інформації і використання її.

Спочатку проаналізуємо поняття «медіаграмотність», що випливає з програми медіаосвіти, яка регулюється низкою міжнародних документів: Паризька програма-рекомендація з медіаосвіти ЮНЕСКО (від 22 червня 2007 р.), резолюція Європарламенту щодо медіаграмотності у світі цифрової інформації (від 16 грудня 2008 р.), Феська декларація ЮНЕСКО з медіаінформаційної грамотності (від 17 червня 2011 р.) та Паризька декларація ЮНЕСКО з медіаінформаційної грамотності в цифрову епоху (від 28 травня 2014 р.). Тобто, ЮНЕСКО декларує, що медіаосвіта є частиною основних прав кожного громадянина будь-якої країни світу на свободу самовираження і права на інформацію і рекомендується до впровадження в національні навчальні плани всіх держав, в систему додаткового навчання, неформальної освіти протягом усього життя [7]. Президія Національної академії педагогічних наук України в 2010 році створила Концепцію впровадження медіаосвіти в Україні. Двадцять першого квітня 2016 року було схвалено нову редакцію Концепції, а 18 серпня 2017 року датований Наказ МОН України «Про проведення всеукраїнського експерименту за темою “Стандартизація наскрізної соціально-психологічної моделі масового впровадження медіаосвіти у вітчизняну педагогічну практику”», який містить конкретні настанови щодо покрокового впровадження медіаосвіти в навчальний процес. Тобто, поетапно з 2010 по 2025 роки відбувається масове впровадження медіаосвіти в навчальні заклади всіх рівнів.

На нашу думку, професія медіапедагога вкрай необхідна, і повинна наділятися такими фаховими компетентностями, як медіаторність, медіаграмотність, медіакультура, медіапсихологія, медіаналітика, медіагігієна. Медіапедагог – це людина, яка розвиває навички критичного мислення, інформаційно-цифрової компетентності, вчить відділяти реальність від її віртуальної симуляції та маніпуляції, тобто розуміти дійсність, сконструйовану медіаджерелами, протистояти інформаційній агресії. Але, такої професії у нашій державі офіційно ще немає, тому викладачі навчальних закладів повинні реагувати на ситуацію, що склалася, самонабувати зазначених компетентностей через конференції, додаткові семінари і тренінги та інтегрувати їх у свої навчальні курси.

Практично, в основі медіаграмотності – модель, яка заохочує людей замислюватися над тим, що вони дивляться, бачать, читають, тобто трансформувати медіаспоживання в активний і критичний процес, допомагаючи краще усвідомити потенційну маніпуляцію, а також допомогти зрозуміти роль мас-медіа і засобів масової інформації у формуванні громадської думки [5]. Отже, «медіаграмотність – складова медіакультури, яка стосується вміння користуватися інформаційно-комунікативною технікою, виражатися і спілкуватися за допомогою медіазасобів, успішно здобувати необхідну інформацію, свідомо сприймати і критично тлумачити інформацію, отриману з різних медіа, відділяти реальність від її віртуальної симуляції, тобто розуміти реальність, сконструйовану медіаджерелами, осмислювати владні стосунки, міфи і типи контролю, які вони культивують» [2]. Тобто, здорово сприймати інформацію, формувати в собі культуру інформаційного споживання, культуру здорового способу життя. Зараз здоров'я розглядається в широкому розумінні його соціально-психологічних чинників, це стан цілковитого фізичного, психічного і соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб та безпомічності. Психічне здоров'я – внутрішній психічний стан, який залежить від душевного комфорту, що забезпечує адекватну реакцію і поведінку. Тому ми поєднали в заголовку статті медіаграмотність і культуру здорового способу життя, і вважаємо, що ці компетентності сприятимуть формуванню здорового суспільства.

Виходячи з цього, визначимо «культуру здоров'я». Безумовно, її формування тісно пов'язане з освітнім процесом, але тлумачення поняття в контексті дослідження потребує додаткових характеристик. Зазначимо, що культура як система норм і цінностей, впливає на формування ідеалів, цілей і засобів їх реалізації, втілюється в поведінці людини. Отже, гарантом культури є сама людина, здатна до культурного влаштування життя. XXI ст. декларує, що головним фактором розвитку суспільства є накопичення не матеріальних благ, а знань, досвіду, умінь, дбайливе ставлення до здоров'я, а також здатність формувати власну точку зору щодо навколишнього середовища, щодо отриманої інформації чи культивованої в медіа проблеми, адекватно, доречно і практично послуговуватися отриманими знаннями, бути впевненими у самореалізації. Для здійснення людиною таких соціальних функцій їй необхідне здоров'я, а культура до його збереження має домінувати серед важливих факторів забезпечення життєдіяльності. Саме освіта – компетентісно-орієнтована – повинна готувати й адаптувати молодь до багатоманітних зв'язків глобалізованого сучасного життя. Це дозволяє говорити про педагогічні технології формування, серед інших, здоров'язберігальної компетенції як катализатора якості навчально-виховного процесу у вищій школі та здатності студентства до соціальної моделі втілення здобутої професії. Вище ми також зазначили, що інформація провокує деструктивні впливи, значить викликає загострення почуття страху, невизначеності, невпевненості, розгубленості та, деколи, й розчарування. Усе це позначається на здоров'ї молоді загалом і на соціально-психологічному зокрема, тому сформувати такі соціально-психологічні компетентності, які ще називають «життєвими навичками», – це першочергове завдання освіти. Культура здоров'я трактується як свідоме і щасливе життя індивіда, що базується на розумному тлумаченні різних сфер реальності на основі універсальних законів буття. Отже, культура здоров'я визначається свідомістю людини, вірніше її самосвідомістю, тобто входить до сфери психічного здоров'я (індивідуальні особливості психічних процесів і властивостей людини, наприклад збудженість, емоційність, чутливість). Усі ці складові і чинники обумовлюють особливості індивідуальних реакцій на однакові життєві ситуації, вірогідність стресів, афектів [4]. До речі, психологи-практики, говорять, що такі стани, особливо в молоді, викликаються інформаційною залежністю та недостатнім рівнем медіаграмотності. Адже, навчання молоді в університеті насичене багатьма стресогенами – соціальна оцінка, невизначеність, повсякденна рутинна; низька психологічна культура студентів спричиняє появу внутрішніх та міжособистісних конфліктів, які ведуть до особистісних дисгармоній, фрустрацій, тривоги, негарздів у навчанні, особистому житті, оволодінні професією, невміння спілкуватися в реальному соціальному просторі і перехід у віртуальну площину комунікування. Відносно цього Г. Почепцов у своїй статті «Як інформаційні технології атакують ментальний простір людства» [6] наводить цитату Браєна Приймака,

директора Центру досліджень медіа, технологій і здоров'я: «Цілком можливо й те, що люди із уже наявними депресивними симптомами починають більше користуватися соціальними медіа, оскільки, імовірно, вони не мають у собі енергії, щоб вступати в безліч прямих соціальних відносин» (Lewis K. Heavy social media users 'trapped in endless cycle of depression'), а також цитує Херріса, що працював у компанії Google над проблемами етики (його сайт – www.tristanharris.com): «Усі наші мізки можуть бути зламани. Наш вибір не є таким вільним, як це представляється». Тобто сьгоднішні технології підняли вплив, а значить і керування масовою свідомістю на небувалу висоту» [6].

Результатом хаотичного накопичення різних відомостей, у яких неясно, що важливе, а що ні, де правда, а де вимисел і облуда, стають втрата світовідчуття, трансформації ціннісних орієнтирів. А все це – вигідна платформа для маніпулювання. Саме тому медіаграмотність і культура індивідуального здоров'я є необхідністю сучасного освітнього простору.

Науковці вже знаходять нові підходи до втілення медіаосвіти у навчальний процес. Але «не втрачають значення і традиційні її завдання, які полягають у запобіганні вразливості людини до медіаманіпуляцій і медіанасильства, втечі від реальності, у профілактиці поширення медіазалежностей» [2]. Наприклад, Л. А. Найдьонова розробила «модель медіакультури, що складається із чотирьох взаємопов'язаних блоків: "реакції" (пошук інформації, її читання/сканування, ідентифікація / розпізнавання медіатекстів; "актуалізації" (асиміляція, інтеграція нових знань, пов'язаних з медіа); "генерації" (інкубація / творча конвертація, трансформація медійних знань та вмінь); "використання" (передача інформації, інноваційна діяльність, дослідження у галузі медіа)». [3]. І ця схема, на наш погляд, активно входить у модель формування культури здоров'я студентів: 1) мотивацію студентів до набуття цієї цінності, 2) когнітивний зміст знань, 3) діяльнісний компонент – сукупність умінь і навичок, які формуються у процесі вивчення дисциплін, та 4) рефлексивне усвідомлення власного досвіду і його результатів [4]. Адже студенти щодня, готуючись до занять, шукають інформацію в Інтернеті, переосмислюють її, достосовують до заданої викладачем теми й актуалізують на парах.

З екранним світом молодь спілкується дуже часто, тому науковці – медіаосвітяни намагаються знайти підходи, як навчити її не залежати від інформації, споживати і засвоювати лише те, що релевантне, необхідне і потрібне. Медійні теорії, теорії інформаційного впливу у своїх фундаментальних монографіях аналізує Г. Г. Почепцов. Теоретичні підходи розвитку медіаосвіти на матеріалі преси розробляла Г. В. Онкович. Б. В. Потятинник сформулював визначення медіаосвіти як науково-освітньої сфери діяльності, що ставить перед собою мету допомогти особистості у формуванні психологічного захисту від маніпуляцій чи експлуатації з боку мас-медіа і розвивати / прививати інформаційну культуру. Теоретик медіа – В. Ф. Іванов опублікував цілу серію монографій та навчальних посібників, присвячених проблемам масових комунікацій, журналістики та медіаосвіти. Заслужовує уваги монографія Б. В. Потятинника «Медіа: ключі до розуміння» [3].

Зазначимо також, що новації в медіаосвіті активно підтримує громадський сектор (Академія української преси, «Детектор медіа», зокрема, MediaSapiens, а також спеціалізовані онлайн-ресурси, такі як «Медіа Драйвер» та «Новинна грамотність»), IREX (програма медіаграмотності для громадян 2015-2016 рр., нинішній проект «Вивчай та розрізняй»), Академія Deutsche Welle (тренінги для дорослих), StopFake через фактчекінгові проекти, ініціативи з елементами медіаграмотності впроваджує USAID PACT/ENGAGE, волонтерський культурно-освітній проект «Жовтий автобус» та інші). Треба лише мотивувати студентство до здоров'язберегальної культури, особливо, в роботі з інформацією. Було б бажання, а можливості до навчання знаходяться.

Тепер перейдемо до другої частини нашої розмови: як на базі університетського навчання майбутніх журналістів – представників творчої професії, тих, хто творить інформацію, а також майбутніх фахівців інформаційної інженерії, тих, хто створює програмне забезпечення чи застосунки для журналістських матеріалів, тих, хто цілеспрямовано вивчає англійську мову з професійною метою, сформувати навички медіаграмотності (медіакультури, медіаетики) та здоров'язберегальної компетенції.

Отже, журналістів, наприклад, важливо навчити усвідомлювати, що кожен громадянин має право на правду, об'єктивні факти, що поширена ними інформація для когось є елементом освіти і несе справді соціальну вагу. Тому їм необхідно спочатку самим емоційно пережити подію, як першочитач відчутти комунікативний ефект від різних форм висвітлення її в тих чи інших журналістських жанрах. Пройшовши такий шлях, у майбутніх фахівців не буде спокуси «володіти» інформацією, цілеспрямовано, аксіологічно користуватися нею. Тобто, журналісти мають бути відповідальними: мати високу культуру, професійність і моральність. Їх варто познайомити з фактчекінгом (як відрізнити фейкову новину від дійсного факту), засобами пропаганди та технологією протидії (дезінформування, маніпулювання, ефекти комунікації і бар'єри розуміння), з поняттями «постправа» та «альтернативний факт» (як і де знаходити правду) та інше.

Випускникам технічних вищів обов'язково, на наше переконання, наголошувати, що кожне нововведення, кожен елемент прогресу, кожне покоління гаджетів і програмного забезпечення привносить у життя людей ширші можливості здійснювати різні операції одночасно, швидше і мобільніше споживати інформацію. Такою є мета й вимога розвитку інформаційних технологій. Але, треба одночасно дбати про безпеку їхнього застосування, щоб не нашкодити здоров'ю людей. Потрібно вчити майбутніх фахівців бути відповідальними і свідомими.

Усю студентську молодь психологи [1] радять вчити 1) відстежувати свій психоемоційний стан після контакту зі ЗМІ, соцмережами. Якщо спостерігається підвищена емоційність, немотивована агресія, роздратування, навала деструктивних думок або апатія, депресія, пригніченість, то треба зрозуміти, що «це не мої думки, це – навіювання.» 2) Перевіряти інформацію, яка цікавить у декількох джерелах, найбільш референтних. А ще краще – знайти власне джерело надходження інформації, щоб зрозуміти де в цій інформації правда, а де маніпулятивний хід. (До речі, тим, хто знає англійську мову легше читати оригінальні тексти, користуватися оригінальними ресурсами, а не тими, що вже аксіологічно змодельовані для медіа). Формувати навички «гурманства» до інформації; 3) Не примножувати деструктивну інформацію, плітки, чутки, неперевірені факти. Завжди налаштуватися на позитив, навіть коли все навколо провокує до психічних зривів та зневіри [1].

Усе більше з'являється громадських організацій із боротьби з фейками, проводяться тренінги з протидії дезінформації, практичні консультації медіапсихологів, тобто медіаспільнота самостійно навчилася боротися з агресією і допомагати суспільству шукати правду.

Переходимо до висновків: культура здорового способу життя визначальна для становлення особистості! Медіаграмотна (незалежна від інформаційних впливів, здорова) людина володіє розвинутою здатністю до сприйняття, аналізу, оцінки і створення медіатекстів, до розуміння соціокультурного і політичного контексту функціонування медіа в сучасному світі, кодівих та репрезентаційних систем, що використовуються медіа. Набута в процесі медіаосвіти медіаграмотність допомагає нам активно використовувати можливості телебачення, радіо, відео, кінематографу, преси, Інтернету. Медіакомпетентна особистість здатна ефективно протистояти дезінформації, інформаційній агресії, терору. Вона важко піддається інформаційному зомбованню, нею майже неможливо маніпулювати. Така людина здорова.

Література:

1. Колотій Н. Реалії інформаційної війни в Україні. URL: http://gazeta.dt.ua/technologies/lyalkovodi-svidomosti-_html (дата звернення: 17.03.2018)
2. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція). *Детектор медіа*. 24 квітня 2016. URL: http://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvita/kontsepsiya_vprovadzheniya_mediaosviti_v_ukraini_nova_redaktsiya (дата звернення: 27.04.2018).
3. Коротатник М. Медіаосвіта на вітчизняних теренах: досвід минулого для уроків сьогодення. *Збірник статей Шостої міжнародної науково-методичної конференції «Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи»*. Київ: Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2018. С. 33–38.
4. Марків О. Підготовка майбутнього вчителя до формування культури здорового способу життя: автореф. дис ... канд. пед. наук. Київ : б. в., 2012. 18 с.
5. Плахта Д. Чому важливо бути медіаграмотним, або Як виробляти у собі інформаційну «імунну систему». *День*. 3 лютого 2017. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/blog/suspilstvo/chomu-vazhlyvo-buty-mediagramotnym> (дата звернення: 12.04.2018).
6. Почепцов Г. Как информационные технологии атакуют ментальное пространство человечества. *detector.media*. URL: https://ms.detector.media/trends/1411978127/kak_informatsionnye_tekhnologii_atakuyut_mentalnoe_prostranstvo_chelovechestva/
7. Education for the Media and the Digital Age. Vienna: UNESCO, 1999. P. 273–274. Reprint in: *Outlooks on Children and Media*. Goteborg: UNESCO & NORDICOM, 2001, p. 152].